

ความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อ
STATE NEUTRALITY AND FREEDOM OF RELIGION
AND BELIEF

ศุภณัฐ บัวกลาง^{*}
Supanut Buaklang

บทคัดย่อ

แม้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจะมีบทบัญญัติที่สะท้อนว่าประเทศไทยมิใช่รัฐศาสนา โดยการไม่กำหนดศาสนาประจำชาติ และมีบทบัญญัติที่แสดงถึงการรับรองเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อแก่ประชาชน แต่บทบัญญัติบางมาตราสะท้อนว่ารัฐไทยไม่ได้เป็นกลางทางศาสนา โดยการแสดงออกถึงการที่รัฐส่งเสริมและสนับสนุนพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษหลายประการ ดังนั้น เพื่อให้หลักการสำคัญของการเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตยที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนสามารถดำเนินต่อไปได้ จึงจำเป็นต้องบัญญัติรับรองและคุ้มครองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชนอย่างชัดเจนและครอบคลุมไว้ในรัฐธรรมนูญ

คำสำคัญ

ความเป็นกลางของรัฐ, เสรีภาพ, ศาสนา, ความเชื่อ

ABSTRACT

When considering the state neutrality and freedom of religion and belief in Thailand, it was found that even there are none provision in the Constitution of Thailand define Buddhism as a national religion but there are some provisions reflect that the state of Thailand does not have the principle of state neutrality by expressing the state's special promotion and support of Buddhism. Therefore, it is necessary to guarantee freedom of religion and belief for the citizen by the Constitution since it is essential for coexistence in liberal democracy state.

^{*} นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : b.supanut@gmail.com

Graduate student of Master of Laws Program in Public Law, Faculty of Law, Thammasat University. Email address : b.supanut@gmail.com

Keywords

State Neutrality, Freedom, Religion, Belief

บทนำ

โดยทั่วไปมนุษย์ย่อมมีเสรีภาพทางความคิด ซึ่งเป็นสิทธิธรรมชาติที่มนุษย์มีติดตัวมาแต่กำเนิด โดยเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อก็เป็นเสรีภาพทางความคิดอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญสองประการ ประการแรก เสรีภาพในการนับถือศาสนาหรือความเชื่อ ซึ่งโดยสภาพแล้วเป็นเสรีภาพภายในจิตใจ รัฐไม่อาจใช้อำนาจแทรกแซงเสรีภาพดังกล่าวของประชาชนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม ประการที่สอง เสรีภาพในการปฏิบัติตามหลักศาสนา หรือ ความเชื่อ ซึ่งมีได้มีลักษณะบริบูรณ์ ดังเช่นเสรีภาพในการนับถือศาสนาหรือความเชื่อ แต่เป็นเสรีภาพที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดของรัฐ เนื่องจากเป็นที่ยอมรับว่าทุกคนมีเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น ในสังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนา รัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการรับรอง และคุ้มครองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชน ในขณะที่เดียวกันรัฐก็ต้องตระหนักที่จะเคารพในความแตกต่างทางศาสนา และความเชื่อของประชาชน จึงส่งผลให้รัฐต้องมีความเป็นกลางทางศาสนา เพื่อเป็นหลักประกันว่าประชาชนทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนา หรือความเชื่อใด ย่อมได้รับการรับรองและคุ้มครองอย่างเสมอภาคกัน

ความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อได้ก่อกำเนิดขึ้นในสังคมตะวันตก จากเดิมที่สถาบันศาสนาถือเป็นสถาบันสำคัญที่ครอบคลุมโครงสร้างทางสังคมทั้งหมด จนกระทั่งการที่รัฐกับศาสนาถือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่อาจแยกออกจากกันได้ ก่อให้เกิดการใช้อำนาจรัฐ เพื่อประโยชน์ทางศาสนาโดยมิชอบ ประกอบกับการพยายามบีบบังคับให้ประชาชนต้องยอมรับศาสนาใดศาสนาหนึ่งตามความต้องการของผู้ปกครอง มีส่วนก่อให้เกิดอุดมการณ์เสรีนิยมด้วยแนวคิดที่เชื่อมั่นว่ามนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพที่จะนับถือและปฏิบัติตามศาสนาที่ตนนับถือได้โดยอิสระ จึงต้องเรียกร้องให้รัฐมีความเป็นกลางทางศาสนา เพื่อเป็นหลักประกันเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชน และก่อให้เกิดความเสมอภาคกันระหว่างประชาชนทุกศาสนา การเรียกร้องและต่อสู้ เพื่อให้เกิดการยอมรับในความแตกต่างทางศาสนา ดังกล่าวได้นำไปสู่การแบ่งแยกศาสนาออกจากรัฐ อย่างไรก็ตามเมื่อมีการแบ่งแยกศาสนาออกจากรัฐในระยะแรก กลายเป็นการใช้อำนาจโดยไม่มีขอบเขตของผู้ปกครอง จึงได้มีนักปรัชญาเสรีนิยมคิด และตีความถึงสิทธิธรรมชาติที่มนุษย์พึงมีต่าง ๆ ซึ่งรวมไปถึงเสรีภาพทางศาสนาด้วย ดังนั้นเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจของรัฐ จึงต้องมีการบัญญัติหลักประกันสิทธิ และเสรีภาพอันถือว่าเป็นคุณค่าสูงสุดของมนุษย์ไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยรัฐธรรมนูญในรัฐเสรีประชาธิปไตยจะยึดถือหลักความเป็นกลางทางศาสนา ซึ่งหมายถึงการที่รัฐต้องดำเนินการปกครองอย่างเป็นอิสระจากอำนาจการควบคุมของสถาบันศาสนา หรือ ความเชื่อทางศาสนา ไม่ใช่อำนาจตามหลักความเชื่อทางศาสนาในการบังคับประชาชน และไม่มีการมอบอภิสิทธิ์หรือสิทธิพิเศษแก่สถาบันศาสนา รวมไปถึง

ถึงหลักการรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชน จึงมีข้อพิจารณาว่า ความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อในระบบกฎหมายไทย เป็นไปในลักษณะใด

เมื่อเริ่มต้นพิจารณาการนำหลักความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของต่างประเทศจะพบว่า ลักษณะหรือระดับของการรับรองหลักความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อย่อมมีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ โดยมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และศาสนาของแต่ละประเทศ แต่โดยทั่วไปแล้วต่างยอมรับว่า รัฐและศาสนาต่างแบ่งแยกออกจากกัน ไม่มีการสถาปนาศาสนาประจำชาติ เสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อไม่อาจเป็นเสรีภาพของศาสนา หรือ ความเชื่ออันหนึ่งอันใด แต่เป็นของมนุษย์ทุกคนอย่างเสมอภาคกัน

ในประเทศสหรัฐอเมริกา รัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกาสะท้อนหลักความเป็นกลางทางศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็รับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อของประชาชน โดยบทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งที่ 1 (First Amendment) บัญญัติว่า “รัฐสภาไม่อาจออกกฎหมายทำการสถาปนาศาสนาใดศาสนาหนึ่งขึ้นโดยเฉพาะ หรือห้ามการปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนาโดยเสรี...”¹ ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวประกอบด้วย หลักสำคัญสองประการ ประการแรก หลักการห้ามสถาปนาศาสนา (The Establishment Clause) และประการที่สอง หลักว่าด้วยการใช้เสรีภาพทางศาสนา (The Free Exercise Clause) ส่งผลให้รัฐต้องวางตัวเป็นกลาง ห้ามสนับสนุนศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็ห้ามจำกัดการแสดงออกเกี่ยวกับศาสนาเช่นกัน เนื่องด้วยภูมิหลังทางสังคม และการเมืองที่ยังรากลึกของชาวอเมริกันที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับเสรีภาพของปัจเจกบุคคลจากการที่ชาวอาณานิคมถูกบีบบังคับทางศาสนาจากอังกฤษ การยึดมั่นในแนวความคิดเรื่องสิทธิธรรมชาติของจอห์น ล็อก ทำให้รัฐ และประชาชนต่างตระหนักว่า มนุษย์ทุกคนถูกสร้างขึ้นมาอย่างเท่าเทียมกัน และเกิดมาพร้อมสิทธิบางประการที่จะเพิกถอนมิได้ ซึ่งได้แก่ ชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความสุขตามแนวทางของตน เมื่อใดก็ตามที่เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับหลักความเป็นกลางทางศาสนา และหลักการรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชน ศาลจะเป็นองค์กรที่พัฒนาหลักเกณฑ์การวินิจฉัยคดีเพื่อให้หลักการทั้งสองบรรลุผล โดยในส่วนของ การพิจารณาเกี่ยวกับหลักความเป็นกลางทางศาสนาของรัฐนั้น เนื่องจากตระหนักดีว่ารัฐไม่อาจหลีกเลี่ยงการเข้าเกี่ยวข้องกับศาสนาได้ทุกกรณี ศาลจึงเน้นว่าการเข้าเกี่ยวข้องกับศาสนานั้น รัฐจะต้องปฏิบัติต่อกลุ่มศาสนาเช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมอย่างเสมอ

¹ “Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof...”

ภาคกัน สำหรับการรับรองเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อนั้น ศาลตีความว่าเสรีภาพดังกล่าวไม่จำกัดเฉพาะผู้ที่มีความเชื่อในพระเจ้าเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเชื่ออื่นที่บุคคลยึดถือเป็นหลักของชีวิตเทียบเท่ากับความเชื่อในพระเจ้าของบุคคลที่นับถือพระเจ้า รวมถึงความเชื่อทางศีลธรรม จริยธรรม หรือ ความเชื่ออื่นที่บุคคลมีความเลื่อมใสศรัทธาเทียบเท่ากับศาสนาแบบดั้งเดิม ส่งผลให้มีการรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง

ในประเทศฝรั่งเศส อิทธิพลจากแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพ และความต้องการอิสรภาพของชาวอาณานิคมได้แพร่เข้าสู่ฝรั่งเศสจากการช่วยประกาศเอกราชจากอังกฤษในการปฏิวัติอเมริกา ประกอบกับแนวคิดต่อต้านระบอบเก่า (Ancien Régime) ที่ปฏิเสธการให้อภิสิทธิ์แก่ขุนนางและนักบวช² ส่งผลให้หลักความเป็นกลางทางศาสนาของประเทศฝรั่งเศสมีลักษณะต่างออกไป ด้วยภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนแนวคิดที่ว่า ศาสนาเป็นตัวการทำให้แตกแยก ลดทอนคุณค่าของประชาชน ส่งเสริมระบบอภิสิทธิ์³ หลักความเป็นกลางทางศาสนาของประเทศฝรั่งเศสแท้จริงแล้วจึงกล่าวได้ว่าเป็นหลักการแบ่งแยกศาสนาออกจากรัฐอย่างเด็ดขาด (Laïcité) ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญของประเทศ โดยรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส มาตรา 1 บัญญัติว่า “ฝรั่งเศสเป็นสาธารณรัฐที่แบ่งแยกมิได้ เป็นกลางทางศาสนา (laïque) และเป็นประชาธิปไตย สาธารณรัฐรับรองความเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมายของพลเมืองทุกคน โดยไม่แบ่งแยกกำเนิด เชื้อชาติ หรือศาสนา สาธารณรัฐเคารพทุกความเชื่อ...”⁴ รวมทั้งกฎหมายฉบับลงวันที่ 9 ธันวาคม 1905 ก็ได้บัญญัติถึงการแบ่งแยกศาสนจักรออกจากอาณาจักรอย่างเด็ดขาด นอกจากนี้ ยังมีการรับรองคำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง ลงวันที่ 26 สิงหาคม 1789 ไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพทางศาสนาของประชาชน โดยข้อ 10 ของคำประกาศดังกล่าว กำหนดว่า “บุคคลย่อมไม่ต้องกังวลต่อการแสดงความคิดเห็นของตน แม้ว่าจะเป็นเรื่องทางศาสนาก็ตาม トラบใดที่การแสดงออกนั้นไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยตามที่กฎหมายกำหนด”⁵

² Darius von Güttner, “The French Revolution and Europe – Its Echoes, Its Influence, Its Impact,” 51 *Agora* 34, 34-39 (Jan 2016).

³ Jennifer Selby, Questioning French Secularism: Gender Politics and Islam in a Parisian Suburb, (New York: Palgrave Macmillan, 2012), pp. 80-81.

⁴ “La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale. Elle assure l’égalité devant la loi de tous les citoyens sans distinction d’origine, de race ou de religion. Elle respecte toutes les croyances...”

⁵ “Nul ne doit être inquiété pour ses opinions, même religieuses, pourvu que leur manifestation ne trouble pas l’ordre public établi par la loi.”

จะเห็นได้ว่าประเทศฝรั่งเศสจัดให้เรื่องศาสนาเป็นกิจการของเอกชนหรือปัจเจกชนแต่ละคน รัฐจะไม่สนับสนุนศาสนาใด ๆ ทั้งสิ้น โดยในด้านศาสนจักรนั้น ศาสนิกชนและนักบวชย่อมมีเสรีภาพที่จะนับถือศาสนาและปฏิบัติตามความเชื่อของตน แต่ในสายตาของรัฐนั้น ประชาชนทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนาหรือไม่ก็ตาม ย่อมเท่าเทียมกัน และด้วยเหตุนี้เอง ประเทศฝรั่งเศสจึงละเว้นจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนาทุกประการ เว้นเสียแต่ว่าการนั้นจะกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกศาสนาออกจากรัฐในประเทศฝรั่งเศสอย่างเข้มงวด ส่งผลให้มีการจำกัดการแสดงออกเกี่ยวกับศาสนาในที่สาธารณะและจำกัดบทบาทขององค์กรทางศาสนาในสังคม ซึ่งแม้จะหลีกเลี่ยงปัญหาเกี่ยวกับความเป็นกลางของรัฐ และประสบความสำเร็จในการขจัดอิทธิพลของศาสนาในทางการเมือง แต่กลับก่อให้เกิดปัญหาบางประการในการจำกัดการใช้เสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การออกกฎหมายห้ามการแสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาอย่างชัดเจนในที่สาธารณะ

ในประเทศเยอรมนี กฎหมายพื้นฐาน (The Basic Law) มาตรา 140 บัญญัติให้นำมาตรา 136 ถึงมาตรา 139 และมาตรา 141 ของรัฐธรรมนูญไวมาร์ มาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ โดยมาตรา 137 ของรัฐธรรมนูญไวมาร์ ห้ามการจัดตั้งโบสถ์ประจำชาติ นอกจากนี้ กฎหมายพื้นฐานยังมีบทบัญญัติรับประกันความเสมอภาคของประชาชน ส่งผลให้รัฐต้องเป็นกลางทางศาสนา โดยในมาตรา 3 (3) บัญญัติว่า “บุคคลย่อมไม่ถูกรอนสิทธิหรือมีอภิสิทธิ์ด้วยเหตุเกี่ยวกับ... ศาสนา หรือ ความเห็นในเรื่องศาสนา ...”⁶ และมาตรา 4 (1) บัญญัติรับรองเสรีภาพในความเชื่อ และมโนธรรมเสรีภาพทางศาสนา รวมถึงหลักปรัชญาหรืออุดมการณ์ แต่อย่างไรก็ดีแม้กฎหมายพื้นฐานของประเทศเยอรมนีได้กำหนดหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา โดยห้ามการสถาปนาศาสนาประจำชาติ ซึ่งเป็นการกำหนดให้รัฐกับศาสนาเป็นอิสระจากกัน รัฐต้องวางตัวเป็นกลางในเรื่องศาสนา ไม่ส่งเสริมศาสนาหรือความเชื่อใดเป็นพิเศษ แต่บทบัญญัติในมาตราอื่นก็ไม่ใช่การแบ่งแยกศาสนาออกจากรัฐอย่างเด็ดขาด รัฐธรรมนูญยังให้การรับรองสิทธิในการจัดตั้งองค์กรทางศาสนา เพื่อจัดทำบริการสาธารณะ ซึ่งเป็นผลจากการประนีประนอมทางศาสนาระหว่างคริสตศาสนจักรและอาณาจักร เพื่อที่จะไม่จัดตั้งศาสนจักรประจำชาติ แต่ยังคงตระหนักถึงความสำคัญและบทบาทของศาสนจักรที่ต้องสูญเสียไปจากการประนีประนอมดังกล่าว ประกอบกับการรับรองเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อของประชาชนที่พัฒนามาจากการถูกกดขี่

⁶ “Niemand darf wegen seines Geschlechtes, seiner Abstammung, seiner Rasse, seiner Sprache, seiner Heimat und Herkunft, seines Glaubens, seiner religiösen oder politischen Anschauungen benachteiligt oder bevorzugt werden...”

ทางศาสนาโดยผู้ปกครอง ดังนั้นศาสนาโดยเฉพาะศาสนาคริสต์จึงยังคงมีอิทธิพลต่อประเทศและประชาชนเป็นอย่างมาก องค์กรศาสนาคริสต์ถือเป็นนิติบุคคลมหาชน สถานะพิเศษดังกล่าวส่งผลให้ศาสนาคริสต์ได้รับการสนับสนุนหลายประการจากรัฐ แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาคริสต์ในประเทศเยอรมนีมีความคล้ายคลึงกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาพุทธในประเทศไทย โดยศาสนาหลักได้รับการรับรองให้มีสถานะพิเศษ และได้รับการสนับสนุนหลายประการจากรัฐ อย่างไรก็ตามแม้ประเทศเยอรมนีจะให้การสนับสนุนศาสนาคริสต์เป็นพิเศษ แต่รัฐธรรมนูญเยอรมันยังให้การรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่ออย่างกว้างขวาง โดยหมายรวมถึงเสรีภาพในความเชื่อ และการไร้ซึ่งความเชื่อ หรือความเชื่ออันเป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนา นอกจากนี้ ยังรวมถึงอุดมการณ์หรือหลักปรัชญาที่แตกต่างจากหลักศาสนา หรือ เป็นปฏิปักษ์ต่อหลักศาสนาอีกด้วย ประกอบกับแนวทางการวินิจฉัยของศาลที่เคารพในเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อของประชาชนก็มีส่วนทำให้เสรีภาพทางศาสนาของประชาชนแต่ละศาสนายังคงได้รับการรับรองอย่างเสมอภาคกัน เว้นแต่เป็นกรณีของประชาชนผู้ที่ไม่นับถือศาสนา ซึ่งมักจะได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างออกไป เช่น ในด้านสิทธิพิเศษทางภาษีและการให้การศึกษา

เมื่อความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อ ถือเป็นหนึ่งในลักษณะที่สำคัญของการเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตย กล่าวคือ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้ความสำคัญกับหลักอำนาจอธิปไตยที่จะต้องเป็นของประชาชน เพื่อให้การปกครองเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง หากอำนาจอธิปไตยยังถูกแทรกแซงหรือได้รับอิทธิพลจากศาสนา การปกครองย่อมไม่อาจเป็นของประชาชนทุกคนโดยไม่จำกัดศาสนาอย่างแท้จริงได้ เหตุผลสำคัญประการต่อมาคือ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยย่อมให้ความสำคัญกับเสรีภาพของประชาชน ซึ่งตรงกันข้ามกับสังคมที่ยึดโยงอยู่กับศาสนา และให้ความสำคัญกับศาสนาเป็นพิเศษ เนื่องจากหลักการของศาสนามักถูกผูกติดอยู่กับความจริงแต่อย่างหนึ่งอย่างใดที่ไม่สามารถโต้แย้งได้ หรือ ไม่อาจยอมรับการเห็นต่างหรือวิพากษ์วิจารณ์ได้ หากการปกครองยังให้ความสำคัญอยู่กับหลักความจริงแท้ของศาสนาที่ไม่อาจโต้แย้งได้เหล่านั้น สังคมแห่งการเปิดกว้างทางความคิด และยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ภายใต้หลักการเคารพเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้จริง ประกอบกับธรรมชาติของมนุษย์ย่อมมีอิสรภาพที่จะแสวงหาความหมายให้กับชีวิต เสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อจึงถือเป็นสิทธิธรรมชาติที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด โดยความเชื่อเป็นศรัทธาส่วนตัว และเกิดจากความสมัครใจ ไม่ใช่หน้าที่ของรัฐที่จะไปก้าวก่ายเรื่องศาสนาหรือความเชื่อของประชาชน เมื่อใดก็ตามที่รัฐเข้ามาก้าวก่ายในเรื่องศาสนา ย่อมหมายความว่ารัฐกำลังละเมิดต่อสิทธิธรรมชาติของประชาชน และแสวงหา

อำนาจเกินควร⁷ ด้วยเหตุนี้แม้ว่าความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อจะเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ของสังคมตะวันตก แต่ก็ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเกิดผลดีในการเป็นหลักประกันเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชน และเป็นลักษณะที่สำคัญของระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สังคมอื่น ๆ ทั่วโลก รวมถึงสังคมไทยจึงไม่อาจละเลยหลักความเป็นกลางทางศาสนาของรัฐกับหลักการรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชน

เมื่อพิจารณาความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อในระบอบกฎหมายไทย แม้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจะไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ หรือ มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบัญญัติเป็นกฎหมายใช้บังคับกับทุกคน ดังเช่นในรัฐศาสนา แต่บทบัญญัติบางประการก็สะท้อนให้เห็นว่ารัฐไทยไม่ได้เป็นกลางทางศาสนา

ประการแรก การบัญญัติความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 7 ให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก โดยที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข หรือ เป็นสัญลักษณ์ของชาติและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน การบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ต้องทรงเป็นพุทธมามกะ จึงเป็นการยืนยันถึงสถานะอันพิเศษของศาสนาพุทธในสังคมไทยอย่างเด่นชัด⁸ แต่อย่างไรก็ดี ในขณะที่เดียวกันก็บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ผู้ซึ่งทะนุบำรุงศาสนาต่าง ๆ ด้วย ก็มีความหมายโดยนัยว่า แม้จะให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ แต่ก็ไม่ได้กีดกันศาสนาอื่นแต่อย่างใด

ประการที่สอง การรับรองสถานะของพระพุทธศาสนาไว้เป็นพิเศษในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 67 วรรคสอง ให้เป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าว แต่ไม่ได้กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ต้องป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายศาสนาอื่นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นบทบัญญัติในมาตราดังกล่าวยังแสดงถึงการสนับสนุนพระพุทธศาสนาบางนิกายเป็นพิเศษอย่างชัดแจ้งเป็นครั้งแรก คือ

⁷ แครนสตัน มอริซ วิลเลียม, ปรัชญาการเมือง 1 บทสนทนาทางการเมืองเรื่องรัฐและความมีน้ำใจกว้าง, แปลโดย ส. ศิวรักษ์, (กรุงเทพมหานคร : ปาจารย์สาร, 2535), น. 45-89.

⁸ ธงทอง จันทรางศุ, “การบัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2559, จาก <http://web.krisdika.go.th/data/activity/act106.pdf>

พระพุทธศาสนาเถรวาท ส่งผลให้รัฐมีอำนาจเข้าแทรกแซงตีความคุณค่า นิยาม แห่งพระพุทธศาสนา ทั้งที่นิยามของศาสนาพุทธย่อมมีความหลากหลายและมีคุณค่าอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่จำกัดเฉพาะศาสนาพุทธที่เป็นไปตามแนวทางของรัฐเท่านั้น นอกจากนี้ บทบัญญัติดังกล่าวยังทำให้รัฐอ้างเหตุผลในการตรากฎหมายเพื่ออุปถัมภ์ และคุ้มครองพระพุทธศาสนาเป็นการเฉพาะ ดังเช่น ร่างพระราชบัญญัติอุปถัมภ์ และคุ้มครองพระพุทธศาสนา พ.ศ.

ประการที่สาม การที่รัฐแสดงออกถึงการสนับสนุนพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษได้สะท้อนให้เห็นในลักษณะของความไม่เป็นกลางทางศาสนาในการให้การศึกษาด้วยเช่นกัน การปลูกฝังเยาวชนให้ได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธผ่านการสวดมนต์ไหว้พระที่โรงเรียนและการเรียนการสอนเกี่ยวกับศาสนา ในกลุ่มวิชาสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเนื้อหาส่วนใหญ่ของวิชาดังกล่าวมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในขณะที่การศึกษาควรให้ความสำคัญกับการปลูกฝังเยาวชนให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยปราศจากการครอบงำจากอิทธิพลใด ๆ เพื่อเป็นเสริมสร้างความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผลภายใต้บรรยากาศที่เป็นกลาง ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่งในการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องอื่น ๆ ต่อไปนี้สังคมเสรีประชาธิปไตย

ประการสุดท้าย เนื่องด้วยรัฐถือว่ากิจการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาถือเป็นงานราชการอย่างหนึ่ง องค์กรที่มีหน้าที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับศาสนาพุทธคือ วัด จึงมีฐานะเป็นนิติบุคคลมหาชน ส่งผลให้การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ด้านศาสนานั้น เป็นหน้าที่ของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดำเนินการโดยประสานงานกับคณะสงฆ์ การจัดทำบริการสาธารณะหรือการกำหนดนโยบายด้านศาสนาจึงยึดโยงกับพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ เช่น การกำหนดวันหยุดราชการโดยอ้างอิงวันสำคัญทางศาสนา หรือการนำงบประมาณของแผ่นดินไปจัดกิจกรรมทางศาสนาพุทธ เป็นต้น

จากลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นสามารถบ่งชี้ได้ว่า ประเทศไทยไม่มีความเป็นกลางทางศาสนา สืบเนื่องจากตลอดการพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน รัฐ และศาสนาต่างมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันในลักษณะเกื้อกูลมาโดยตลอด ในประเทศไทยนั้น สถาบันศาสนาทำหน้าที่ส่งเสริมความสงบเรียบร้อยของสังคม และยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงของอำนาจรัฐ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้หลักความเป็นกลางทางศาสนาของรัฐยังไม่อาจเกิดขึ้นได้ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เพื่อให้หลักการสำคัญของการเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตยที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนสามารถดำเนินต่อไปได้ภายใต้รัฐที่ไม่เป็นกลางทางศาสนา จึงจำเป็นต้องบัญญัติรับรอง และคุ้มครองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เพื่อป้องกันมิให้ความไม่เป็นกลางทางศาสนาของรัฐส่งผลเป็นการเบียดเบียน

หรือ กีดกันเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อของประชาชน และเพื่อเป็นการแสดงออกถึงการตระหนักถึงความสำคัญของเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อ ซึ่งเป็นสิทธิธรรมชาติที่ติดตัวประชาชนทุกคนมาแต่กำเนิด

จากการพิจารณาการรับรองเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับที่ผ่านมาพบว่า มีการรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชน ถึงแม้ว่าจะเป็นกรรับรองเฉพาะศาสนาและนิกายหรือลัทธินิยมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยไม่ได้บัญญัติรับรองอย่างชัดเจนให้หมายความรวมถึงความเชื่ออื่น ๆ เช่น ความเชื่อทางอุดมการณ์ ลัทธิที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา หรือ การไม่เชื่อในศาสนา ในแนวทางเดียวกับสังคมตะวันตกซึ่งมีการต่อสู้ และเรียกร้องให้รัฐตระหนักและรับรองเสรีภาพดังกล่าวของประชาชนอย่างกว้างขวาง แต่นับว่าการรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อดังกล่าวของไทยก่อให้เกิดผลดีแก่ประชาชนตามสมควร เมื่อเทียบกับความหลากหลายทางศาสนาของประชาชนชาวไทยในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งมีไม่มากนัก นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยยังมีการบัญญัติหลักประกันเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อให้แก่ประชาชน โดยห้ามรัฐรอนสิทธิหรือทำให้บุคคลใดต้องเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือ ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือ ปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อแตกต่างจากบุคคลอื่น รวมทั้งมีการกำหนดขอบเขตในการจำกัดเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อของประชาชนอย่างสอดคล้องกับหลักการสากลในหลายประเทศทั่วโลก ซึ่งบัญญัติให้บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อ トラบเท่าที่ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

แต่เมื่อพิจารณาบทบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ฉบับปัจจุบัน กลับพบว่าการรับรองเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อแก่ประชาชนมีความถดถอย ส่งผลเป็นการแทรกแซง และจำกัดเสรีภาพดังกล่าวของประชาชน โดยมาตรา 31 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติ หรือ ประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน แต่ต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” โดยไม่มีบทบัญญัติมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิ หรือ เสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือ ปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อแตกต่างจากบุคคลอื่น ดังเช่นที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมา นอกจากนี้การรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อก็มีได้บัญญัติถึงเสรีภาพในการนับถือนิกายของศาสนา หรือ ลัทธินิยมในทางศาสนาอีกต่อไป ส่งผลให้การรับรองเสรีภาพจำกัดอยู่ในขอบเขตของศาสนา ไม่รวมถึงความเชื่อในลักษณะอื่น และทำให้รัฐมีอำนาจในการตีความศาสนาเพื่อจำกัดเสรีภาพ

ในทางศาสนา และความเชื่อของประชาชนที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางของรัฐ ยิ่งไปกว่านั้นคือ รัฐได้เพิ่มเงื่อนไขในการจำกัดการใช้เสรีภาพทางศาสนาของประชาชนว่า ต้องไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารัฐพยายามใช้มาตรฐานของตนเองไปกำหนดคุณค่าของฝ่ายศาสนา การปฏิบัติใด ๆ ทางศาสนาที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางของรัฐอาจถูกตีความว่าเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ และกลายเป็นสิ่งต้องห้ามไปในที่สุด ส่งผลให้การใช้เสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อของประชาชน แม้ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน ก็ไม่อาจดำเนินการได้อย่างอิสระ เนื่องจากอาจถูกตีความว่าเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐได้

บทสรุป

รัฐไทยไม่ได้เป็นกลางทางศาสนา แม้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจะไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ หรือ มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบัญญัติเป็นกฎหมายใช้บังคับกับประชาชนทุกคน แต่บทบัญญัติบางประการก็สะท้อนให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยยืนยันถึงสถานะอันพิเศษของศาสนาพุทธในสังคมไทยอย่างเด่นชัด และมุ่งให้การส่งเสริมและสนับสนุนพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐและศาสนาพุทธต่างมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเกื้อกูลกันมาโดยตลอด ศาสนาพุทธมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทั้งอำนาจและความชอบธรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ซึ่งประกอบด้วยชาวพุทธเป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาบทบาทของการเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตยซึ่งมุ่งคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของประชาชน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงได้มีบัญญัติรับรองเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อแก่ประชาชน เนื่องด้วยความตระหนักถึงเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อในฐานะที่เป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน และเป็นรากฐานสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเพื่อป้องกันมิให้ความไม่เป็นกลางของรัฐส่งผลเป็นการเบียดเบียน หรือ กีดกันเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อของประชาชน ซึ่งจากการพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับที่ผ่านมาพบว่า การรับรองเสรีภาพดังกล่าวแก่ประชาชนก่อให้เกิดผลดีในการเป็นหลักประกันว่าประชาชนชาวไทยทุกคน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาพุทธ หรือ ไม่ ย่อมไม่ต้องหวั่นเกรงต่อการใช้เสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อของตน ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ฉบับปัจจุบัน กลับพบว่า การรับรองเสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อแก่ประชาชนมีความถดถอย ส่งผลกระทบเป็นการแทรกแซง และจำกัดเสรีภาพดังกล่าวของประชาชน ซึ่งย่อมต้องได้รับการแก้ไขให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

รัฐธรรมนูญจึงต้องบัญญัติรับรองเสรีภาพในการถือศาสนาแก่ประชาชน ให้รวมถึงนิกาย ลัทธิ และความเชื่ออื่น ๆ เนื่องจากความเชื่อใดก็ตามหากมีความสำคัญกับผู้ยึดถือเพียงพอ แม้จะแตกต่างจากความเชื่อของทุกศาสนาหรือหมายถึงการไม่เชื่อในศาสนาใด ๆ ก็ย่อมต้องได้รับการคุ้มครองเสมอกัน ส่วนเสรีภาพในการปฏิบัติตามความเชื่อ แม้จะถูกจำกัดด้วยความจริงที่ว่า ไม่มีใครจะใช้เสรีภาพอยู่เหนือผู้อื่น ทุกคนมีสิทธิ และหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นหากการใช้เสรีภาพในทางศาสนา และความเชื่อเป็นการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นอย่างร้ายแรง หรือ กระทบต่อความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน รัฐย่อมมีหน้าที่จำกัดการใช้เสรีภาพดังกล่าว แต่ทั้งนี้ เงื่อนไขข้อจำกัดต้องเป็นไปตามหลักสากลที่ประชาชนทุกคนให้คุณค่า และเคารพนับถือ สามารถใช้บังคับเป็นการทั่วไปโดยมิได้คำนึงถึงศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งหลักการดังกล่าวต้องได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันสมควรมีบทบัญญัติคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือ ปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น ตามแนวทางที่เคยบัญญัติไว้เดิมในรัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมา ซึ่งจะเป็นการป้องกันไม่ให้มีการกีดกันหรือเลือกปฏิบัติด้วยเหตุศาสนา เนื่องจากรัฐไม่มีความเป็นกลางทางศาสนา

บรรณานุกรม

หนังสือ

แครนสตัน มอริช วิลเลียม. ปรัชญาการเมือง 1 บทสนทนาทางการเมืองเรื่องรัฐและความมีน้ำใจกว้าง. แปลโดย ส. ศิวรักษ์. กรุงเทพมหานคร : ปาจารย์สาร, 2535.

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

ธงทอง จันทรางศุ. “การบัญญัติให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ.” <http://web.krisdika.go.th>, 27 มิถุนายน 2559.

BOOK

Jennifer Selby. Questioning French Secularism: Gender Politics and Islam in a Parisian Suburb. New York : Palgrave Macmillan, 2012.

ARTICLES

Darius von Güttner. “The French Revolution and Europe – Its Echoes, Its Influence, Its Impact.” 51 Agora (Jan 2016) : 34-39.